

ನಿವೇದಿತಾ ಕಂಡಂತೆ ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ

(ನಿವೇದಿತಾ ಅವರ Footfalls of Indian History ಪುಸ್ತಕದ
'The Old Brahminical Learning' ಲೇಖನದ ಸಂಗ್ರಹ)

ಆಂಗ್ಲ ಮೂಲ: ಸೋದರಿ ನಿವೇದಿತಾ

ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ : ಡಾ. ಹೆಚ್. ಪಾಂಡುರಂಗ ವಿಠಲ

ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯ, ನವಭಾರತದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಕಿಡಿ, ಅಗಾಧ ಚೈತನ್ಯದ ಆಗರ ಸೋದರಿ ನಿವೇದಿತಾ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಭಾರತದೇಶಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ತರಬೇತಿ, ಆಧ್ಯಾಪನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ಪಡೆದಿದ್ದ ಆಕೆ, ಭಾರತದ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಶಿಕ್ಷಣವೆಂಥದು ಎಂಬುದನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿದ್ದಳು. ಸ್ವಾಮೀಜಿ ವಿಚಾರಧಾರೆ ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಚಿಂತನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಭಾರತದ ಪಾರಂಪರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಎರಕಹೊಯ್ದು, ಒಂದು ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಆಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಳು ನಿವೇದಿತಾ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಾನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದಕರು ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಆಶ್ರಮದ ಭಕ್ತರು.

ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಭಾರತವು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದ ನಗರಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರದೆ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದಿತ್ತು. ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಗೌರ್ ಹಾಗೂ ರಂಗಪುರ ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ಷೀಣವೆನಿಸಿ ಹೊಂದಿದರೂ, ಬಂಗಾಳದ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಪುರ, ನದಿಯಾ, ಮಿಥಿಲಾ ಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕುಂದು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಡಾಕಾ, ಮುರ್ಶಿದಾಬಾದ್ ಗಳು ಮುಸ್ಲಿಂ ರಾಜರುಗಳ ಆರ್ಥಿಕ, ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಜನರು ಬೌದ್ಧಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮೂಲಗಳಿಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳತ್ತಲೇ ದೃಷ್ಟಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಬೌದ್ಧ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಸುತ್ತ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಬೌದ್ಧಿಕ ವಿಧ್ವಂಸ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡರು.

ಹೀಗೆ ಇಸ್ಲಾಮೀ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಹತ್ತಿರದ ಜೌನ್‌ಪುರ ಇಂದೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಪರ್ಷಿಯನ್ನಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು!

ವೃದ್ಧ ಮೌಲ್ವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಗಾಧ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಗೌರವ. ಎರಡೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳು ಕಾವ್ಯಾರಾಧನೆ ಹಾಗೂ ಬಡತನವನ್ನು ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದವರು; ಒಂದೇ ಪಠ್ಯವನ್ನು ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಬೇಸರವಿಲ್ಲದೆ ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರು. ಕಾವ್ಯದ ಮೂಲೆಯ ಆಳದವರೆಗೆ ಅವರ ಹೃದಯ ಹೋಗುವುದು. ಅಭಿರುಚಿಯುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಒಂದು ಜನಾಂಗವನ್ನೇ ಅವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವರು. ತಮ್ಮ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೌನ್‌ಪುರದ ಮುದಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಕಲಿತಿದ್ದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯೊಬ್ಬರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಇನ್ನಾರಲ್ಲೂ ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಕಾಶಿ, ಪಾಟ್ನಾ, ಲಕ್ನೋದಲ್ಲಿನ ಇಂತಹ ಹಿರಿಯ ತಲೆಗಳು ಮಾಯವಾದ ಮೇಲೆ, ಅವರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ತಾವು ಹೊಸ ಜನಾಂಗ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹೀಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ

ವೇದಪಠನಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಮುಂಜಾವು ಎಳೆಯ ಕಂಠಗಳಿಂದ ನಿನದಿತವಾಗುವ ವೇದಪಠನ ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ತಾವು ಪ್ರಾಚೀನ ಈಜಿಪ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾವ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ನಿರಕ್ಷರಿಯೂ ಕೂಡ ಋಕ್ಕಿನ ಪಠನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ, ಸ್ವರ ತಪ್ಪಾದಾಗ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು, ತನ್ನ ನೋವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಲ್ಲ. ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇಂತಹ ಪರಿಸರ ಪಠನಕ್ಕೆ ನಿಖರತೆಯನ್ನೂ, ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಚ್ಚಾರದ ಎಚ್ಚರವನ್ನೂ ತರಬಲ್ಲದು. ಇದೇ ರೀತಿ ಬಂಗಾಳದ ನದಿಯಾ ತರ್ಕಕ್ಕೂ, ಕಾಶಿಯು ವ್ಯಾಕರಣ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು.

ಇದಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ತೌಲಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಪಂಡಿತರಿರುವ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಕೇಂದ್ರಗಳು, ಇನ್ನು ಹಲವೆಡೆ ವೇದಪಾಠವನ್ನು ಹೃದ್ಯತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇರುವರು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಅನ್ವೇಷಿಸುವವರಿಗಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತಾವು ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆಯಲು ದುರ್ಗಮವಾದ ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕಿಗಳಾದ ಗಂಭೀರ ಪಂಡಿತರು ಇರುವರು. ಇನ್ನೂ ಬಡ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳು ಭಾರತದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಬರುವರು. ಇನ್ನೂ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಗ್ರಂಥ ಪಠನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಅವನು ಪಂಡಿತನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕನಿಷ್ಠ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಆತ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಸೋಮಾರಿತನ ಮತ್ತು ಸುಖಭೋಗಗಳ ಆಮಿಷ ಅವನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಲಾರವು.

ಅಂದು ಬರಿಗೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಲಹೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿನ ತೋಲ್‌ಗಳು ಈಗಲ್ಲಿ? ಈಚಿನ ವಾಣಿಜ್ಯ ಜಗತ್ತು ಹಿಂದೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಆತಂಕರಹಿತ ಜೀವನ, ಆತ್ಮಧಿಕ ವಿರಾಮ ಮಾನವನಿಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹಣ ನಿಗದಿಯಾಗಿ, ಈಗ ಹಸಿದ ಬಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಆಹಾರ ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಯಾವ ಕುಟುಂಬವೂ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದಾದ ಒಬ್ಬ ಸದಸ್ಯನನ್ನು ಅವನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿಡಲಾರದು. ಹಿಂದೆ ವಿದ್ಯೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಡವನನ್ನಾಗಿಸುವುದು ಎಂದು ಯಾರೂ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಅದು ಅವನನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಋಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಆತ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಸಾಕಾಗದೆ, ಆತ ಬಡವನಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶ್ರಮವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರೆ ಸಾಕಿತ್ತು. ಗುರು ಜ್ಞಾನ ಭಂಡಾರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಲು ಹೇಗೋ

ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಇಂತಹ ವನ ಬಳಿಯೇ ತರ್ಕ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂದು ದೇಶದ ನಾನಾ ಮೂಲೆಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಪಾಠ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೇಡಿ ಬಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಆಗಲೇ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದು, ವಿಶೇಷವಾದುದನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಬಂದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಪುಸ್ತಕ ಪೊಂದನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಆತ ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಿತ್ತು. ಬೆಳಗಿನ ಪಠನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯೂ ನಡೆದು, ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಸಮಾಧಾನವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನೇ ಪುನಃ ಓದಲು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತರರ ಪಠನವಾದ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ಆದರೆ ನಂತರ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗುರುಗಳು ಗ್ರಂಥದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಓದಿ, ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುರುಕುಲ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯ ವೈಭವ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುದು ದಿನದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದು ಸಾಯಂಕಾಲದ ನೆರಳು ಉದ್ಭವವಾದಾಗ. ಗುರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಾಕಿಂಗ್ ಹೊರಡುವರು. ಗದ್ದೆಗಳ ನಡುವೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇಬ್ಬರು ಮೂವರ ಗುಂಪಾಗಿ, ಅಂದು ತಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವರು. ಮುಂದುವರಿದು, ಇನ್ನೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ತೋಲ್‌ಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಬಹುದು ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ತೋಲ್‌ಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲು ಬಂದ ಸಂದರ್ಶಕರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆಹಾರವನ್ನೂ ಮರೆತು ಚರ್ಚೆ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; ಸಮಾಧಾನ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ, ಸಂದರ್ಶಕರು ಅಲ್ಲೇ ಉಳಿದು, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿಸುವರು.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸ್ವಂತಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನಿಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಇಂತಹ ನಿರಂತರ ಚರ್ಚೆಗಳಿಂದಲೇ. ಅಲ್ಲದೆ ತೋಲ್‌ಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಏಕೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಇದು ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಬಾರಿ ವಾದ ಬೆಳೆದು, ಯಾವ ಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದ ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಆಗ ನದಿಯಾದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿದ್ದ ಚೈತನ್ಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸಲೆಂದೇ ಕಾಶಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಕಥೆ ಇದೆ. ಚರ್ಚೆ ಕ್ರಮೇಣ ನದಿಯಾ ಮತ್ತು ಕಾಶಿಗಳ ಮೇಲ್ಮೆಯ ಪಣ ಹೊಂದಿತು. ಕೇಳುಗರು ಸಹಜವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದ ಪರ. ಆದರೆ ಸೋಡುಗರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಪಂಡಿತನ ಹಿರಿ ವಯಸ್ಸು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವನ ಜೊತೆ ಎಳೆಯ ಚೈತನ್ಯ ವಾದಕ್ಕಿದುದೇ ಹುಚ್ಚು ಸಾಹಸ ಎನಿಸಿತು. ವಯಸ್ಸಾದವರು ಪಂಡಿತನ ಪರ - ಎಳೆಯರು ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ, ಸಮಸಮರಾಗಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೇ ಉದ್ವೇಗವಾದರೂ, ಯಾರೂ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಚರ್ಚೆ ಸತ್ಯದರ್ಶನ

ಕ್ಕಾಗಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಎಡೆ ನೀಡದೆ ಚರ್ಚೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಎಳೆಯನ ಮೇಲಿನ ಕನಿಕರದಿಂದ ಪಂಡಿತ ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಕೈಗೆ ಕೈಚೀಲ ಹಾಕಿಕೊಂಡಂತೆ ಮುಂದುವರಿದ. ಚಿಕ್ಕವನಾದ ಚೈತನ್ಯ ವೃದ್ಧ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ವಿನಯ ತೋರಿವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲಬಹುದಿತ್ತೆಂದು ನಮಗೆ ಅನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ವಾದವು ಸತ್ಯ ಪ್ರೇಮಿಯೇ ಹೊರತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮಿಯಲ್ಲ!

ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣವು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ್ದಿತು. ವಿದ್ಯೆಯ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋದವರು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅನ್ನ ಸಂಪಾದಿಸಲಾಗದೆ ಹಸಿವಿನಿಂದ ನರಳುವರು. ಯುದ್ಧದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಪೊರೆದಂತೆ, ಸಮಾಜವೇ ಹಣ ನೀಡಿ ಅವರನ್ನು ಪೊರೆಯಬೇಕು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಜದ ಆಭರಣವೆಂಬಂತೆ ಗೌರವ ಹೊಂದಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳ ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದ ವೈಭವ, ಪಂಡಿತರ ನಡುವಿನ ವಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ಪರ್ಧೆ ಸಬಯಸುವ ಅನೇಕ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸನೊಬ್ಬನ ನಿರ್ದೇಶನದಲ್ಲಿ ವಾದಿಸುವಂತೆ ಕರೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಾದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ. ಅವರು ತಾವೇ ವಾದದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದಿದ್ದರೂ ವಾದದ ವಿಷಯ, ಭಾಷೆ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾದ ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಹೀಗೆ ಹಲವು ದಿನ ಅಥವಾ ಹಲವು ಗಂಟೆಗಳು ವಿಜೇತರ ಘೋಷಣೆಯ ತನಕ ವಾದದ ಕುಸ್ತಿ ನಡೆಯುವುದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಧುವಿನ ತಂದೆ ಪಣದ ಹಣವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ, ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವಿಜೇತ ಗುಂಪಿನ ನಾಯಕತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಕೊಡುವನು. ಅಮೋಘ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಇದು ಸನ್ನೆ. ಇದು ಪಣದ ಮುಕ್ಕಾಲು, ಎಂಟನೆ ಐದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹದಿನಾರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಭಾಗ ಆಗಬಹುದು. ವಿಜಯಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇದು ಸಾಲದಂದೋ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯೆಂದೋ ಇದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವನು. ವಿರೋಧಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಸೋಲಾಗಿ, ಕಾಲೂ ರಲೂ ಜಾಗವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವಕ್ಕೆ ಈ ಹಂಚಿಕೆ ಹೊಂದದು; ತನಗೇ ಪೂರ್ತಿ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವನ ಭಾವ. ಆತ್ಮಗೌರವ ವುಳ್ಳ ಪಂಡಿತ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ತನ್ನ ನಿಬಂಧನೆಗಳ ಸಮೇತ ತನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಏನೂ ಬೇಡ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಶೌರ್ಯ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಪರಿಚಿತ ವೀರ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಗೆಲ್ಲಬಹುದಾದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿ ಅಪರಿಚಿತ ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಗೆಲುವಿನ ಊಹೆಗಳನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಸಬಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಹಳೆ ಹೊಸ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ತನ್ನ ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪಂಡಿತಶ್ರೇಷ್ಠನು ತಯಾರಾಗಿರಬೇಕು.

ಪಂಡಿತರ ಎದುರಿನ ಇಂತಹ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿನ ತೀವ್ರ ಭಾವೋದ್ವೇಗ ಗಮನಿಸಿದವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಪಂಡಿತರು ಅಥವಾ ಸಾಧುಗಳೇ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಲ್ಲಿ ಏನಾಗಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ರಾಜರುಗಳು ಅಥವಾ ನಗರಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಹಣ ನೀಡಿ ಇಂತಹ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರದೊಡನೆ ನಡೆಸು ತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾಗವಹಿಸಲು ಹೆಸರೇ ಕೇಳಿರದ ತೋಲ್‌ಗಳ, ಅರಮನೆ ಗ್ರಂಥಾಲಯಗಳ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ ಪಂಡಿತರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾದವೈಖರಿ ಹೇಗಿರುತ್ತಿತ್ತೆಂದರೆ, ಸೋತವನು ತನ್ನ ತೇಜೋವಧೆ ಮತ್ತು ಸಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ವಾದ ನಿರಂತರ ವಾಗಿ ಹಲವು ದಿನ ಎಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ವಿಜಯಘೋಷಣೆ ಆದೊ ಡನೆ ವಿಜಯಿಯು ಉನ್ನತನಾಗಿ ಕುಳಿತ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಹರಿದು, ಕೆಳಗಿನ ಮಣ್ಣನ್ನು ಎದುರಿನ ಘನ ಪಂಡಿತರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ!

ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಶಿಕ್ಷಣ ಹೇಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಚರ್ಚೆಗಾಗಿ ಸೇರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಿಕೇಶವೂ ಒಂದು. ಹರಿದ್ವಾರ ಅಹಮದಾಬಾದ್ ನಾಸಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಕುಂಭ ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಲಿಕೆಯ ಉದ್ದೇಶದ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳ ವಿದ್ವತ್‌ಸಭೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವವರು ನವ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ತಮ್ಮ ಓರೆ ಕೋರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಹದಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದ ಪಕ್ಷಗೊಂಡ ವಿವೇಕಿಗಳು. ಋಷಿಕೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ವೇದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ವಿಭಾಗಿಸಿದರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದು. ಈ ರೀತಿ ಕರೆದ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವಿದ್ವತ್ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲೂಬಹುದು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಶಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಎಂಬ ಎರಡು ಹಂತಗಳಿದ್ದವು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ತೋಲ್‌ಗಳಿದ್ದು ಖಚಿತವೂ, ನಿಖರವೂ ಆದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ. ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ವರ್ಷ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದರೂ, ಸತ್ಯಾಂಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಣಯದ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರು ಕೆಲವರೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಶಿಕ್ಷಣ ಮೇಲುಮೇಲಿನದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯ ಸಾರವಾದ ಸತ್ಯಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಇಲ್ಲಿ ಸುಲಭ. ತನ್ನ ವಾದದ ಆಧಾರವಾಗಿ ತರ್ಕದ ಐದು ಅಂಗಗಳು, ನೀಡಬಹುದಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಪ್ರತಿವಾದವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಕುತರ್ಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಭ್ಯಾಸ, ತರಬೇತಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ತನ್ನದೇ ಆದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಆತ ಅರಿವು, ವಿವೇಕಗಳನ್ನು ಅನುಭವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಜ್ಞಾನಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ಎರಡೂ ಹೇಳಲಾಗದ ಅಸೂಯೆಯಿರುವ, ಆದರೆ ಸ್ನೇಹ ನಟಿಸುವ ಎದುರಾಳಿ ಸಹೋದರಿಯರು. ಒಬ್ಬರನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದವರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಾರರು. ಆದರೂ, ಸೌಜನ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಹೋದರಿಯ ಪೂಜಕನ ಕನಿಷ್ಠ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವರು. ಹೀಗೆ ಸಾಹುಕಾರ ಶತದಡ್ಡನಾಗಲಾರ; ಜ್ಞಾನಿ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಡುವಷ್ಟು ಬಡತನಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಲಾರ. ಹೀಗಾಗಿ ಏನು ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಹೋಗಬಾರದು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ವಸ್ತುರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಆಸ್ತಿ ಕೆಲವೇ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆಭರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಅಡುಗೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಾತ್ರ. ಮಾನವತೆಗೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ನತ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನಿಜವಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗುರುವಿನಷ್ಟೇ ಗುರುಮನೆಯ ಹೆಂಗಳೆಯರೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಸಾಹ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ, ತೋಲ್ ಗುರುಕುಲವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಗುರುಪತ್ನಿ ಅಡುಗೆ, ಮನೆಯನ್ನು ಶುಚಿಯಾಗಿಡುವುದಲ್ಲದೆ ಕಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದವರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಆಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸುತ್ತ, ಗುರುವಿಗೆ ನೀಡುವಷ್ಟೇ ನಿಜವಾದ ಪ್ರೀತಿಗೌರವಗಳಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆ ವಿಧವೆಯಾದಲ್ಲಿ, ಅವಳ ಜೀವನೋಪಾಯ, ರಕ್ಷಣೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವರು. ಗುರು ಹಾಗೂ ಗುರುಮನೆಯವರ ಜೊತೆಗಿನ ಶಿಷ್ಯನ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬಂಧದ ಬಗೆಗಿನ ಹಲವು ಚಿತ್ರಗಳು ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಶತ್ರುಗಳ ಆಚಾರ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸಂಜೀವಿನಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತು, ಅದನ್ನು ಗುರುವಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಕಚ ಐದು ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಗುರುಕುಲದಿಂದ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟ. ಗುರುಪುತ್ರಿ, ದೇವಯಾನಿ ಕಚನನ್ನು ತುಂಬ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಅಗಲಿಕೆ ಸಹಿಸಲಾರದೆ ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಗುರುಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಸಹೋದರಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕಚ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ಆತ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಲಿ ಎಂದಾಕೆ ಶಪಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ ಕಚ, ತನ್ನಿಂದ ಆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತವರಲ್ಲಿ ಅದು ಫಲ ನೀಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ!

ವೇದಪಠನದ ಸ್ವರಶ್ರೇಣಿ ಹಾಗೂ ಏರಿಳಿತದ ಲಯವನ್ನು ಕಾಶಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕಲಿಯಲು ಹಲವು ಬಾರಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ವಿಫಲನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಕ್ಬರ್ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ. ಒಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು ಹೋದಾಗ ಗಂಗೆಯ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಛೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯುವಕ ನೊಬ್ಬನನ್ನು ನೋಡಿದ. ತುಂಬ ದೂರದಿಂದ ವೇದ ಕಲಿಯಲು

ಬಂದಿದ್ದೇನೆಂದ ಯುವಕನ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟಿ, ಅವನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ ಆ ಪ್ರಮುಖ. ಆತ ಅವನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತನ್ನ ಮಗನಂತೆ ಕಂಡು, ವಿದ್ಯೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ, ಶಿಷ್ಯ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ, ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿದಾಗ ಒಪ್ಪಿದ. ಇನ್ನೇನು ಮದುವೆ ಆಗುವಾಗ ತಾನು ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಎಂದು ಆ ಶಿಷ್ಯ ನಿಜ ತಿಳಿಸಿದಾಗಲೂ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಶುಭಹಾರೈಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ. ಆದರೆ ತನ್ನ ವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಕುಲದ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂದೆಂದೂ ನಾಶವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದೆನೆಂದು, ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಸತ್ತ.

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಭಾರತ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ ಕಲಿಕಾ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನುಳಿದ ಸಮಾಜದ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಷಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಯುರೋಪಿ ನಲ್ಲಾದರೂ ಉನ್ನತ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳವರೂ ಹೊಗಳುವರು. ಆದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಫಲಗಳು ತಕ್ಷಣ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ವೃದ್ಧಿಸುವುವು. ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ತರ್ಕ, ಹೆಚ್ಚೇಕೆ - ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಠನವೂ ಸರಿಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳ್ಳುವುವು. ಕೃತಿರಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹ; ತರ್ಕಪಂಡಿತನು ಸುಳ್ಳು ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಮಣಿಯನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ತೀವ್ರವಾದ ರೂಪದ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತರಬೇತಾದವನು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಒಪ್ಪನು.

ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಅಧಿಕಾರ ಸಮ್ಮತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದ ಪೋಷಣೆ ರಕ್ಷಣೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ನಾಲ್ಕು ಐದನೆ ಶತಮಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉನ್ನತಿಯೊಡನೆ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದ ಗುಪ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆದು ದನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಗಿನ್ನೂ ಬೌದ್ಧಪಂಥಗಳು ಅವನತಿ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಲಂದಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಜ್ಞಾನದ ಹಲವು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ಅದು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಹ್ಯುಯನ್‌ತ್ಸಾಂಗ್ ತಿಳಿಸುವಂತೆ, ಖಗೋಳ ವೀಕ್ಷಣಾಲಯವು ಜಲ-ಕಾಲಯಂತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಇಡೀ ಮಗಧರಾಜ್ಯದ ಕಾಲದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಚೀನಾದಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆಕರ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ನಲಂದಾದಲ್ಲಿ ಐದು ನೂರು ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರುಗಳಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮುಖ್ಯನು ವಜ್ರಯೋಗಿನಿ ಎಂಬ ಹತ್ತಿರದ ಹಳ್ಳಿಯವನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಿಕ್ರಮಪುರದ ವಂಶಗಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಏಳನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹ್ಯುಯನ್‌ತ್ಸಾಂಗನ ಭೇಟಿಯೇ ನಮಗೆ ನಲಂದಾ ಬಗೆಗಿನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಆಧಾರ. ಅನಂತರ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮರೆವಿನ ತೆರೆ ಸರಿದು, ಆಚಾರ್ಯ ಶಂಕರರ ಜೀವನ ಸಾಧನೆಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅಜ್ಞಾನ ಅನಕ್ಷರತೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬೌದ್ಧರನ್ನು ಸುಸಂಗತ ತರ್ಕಸರಣಿ ಮತ್ತು ವಾದಗಳಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ, ಅವರು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಕಡೆಯವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತ್ತು ಎಂಬುದು ವೇದ್ಯ. ಹಿಂದೆ ಅಜಂತಾ ಎಲ್ಲೋರಾಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೌದ್ಧ ಕಲಿಕಾ ಪದ್ಧತಿಯ ಮುಂದುವರಿಕೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿದ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಪ್ರತಿರೋಧವೇ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳ ತೋರ್‌ಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವನ ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರು ಸೋಲುವುದು, ತಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ನೀಡುವುದು- ಇವುಗಳಿಂದ ಇದಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಗತ್ತಿನ ಹೊಳಪುಗಳು ನಮಗೆ ಲಭ್ಯ.

ಸಾಧುಗಳ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳು, ಒಪ್ಪಿತವಾದ ವಾದಾಂಶಗಳ ಮೇಲಿನ ಅವರ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಚರ್ಚೆ ಇವು ಗುಪ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಪಡೆದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಂದರ ಅಂಗಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಉನ್ನತ ಪ್ರಭಾವಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯೆ-ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಯುಗ. ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಗೌರ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಡಿ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದು, ಕೊನೆಗೆ ಶೇರ್ ಷಹಾನ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ಅನಂತರದ ಮೊಗಲರ

ಪದಾಘಾತದಿಂದ ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಗೌರ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಕನೋಜ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಭೆಗಳೊಡನೆ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಆ ವಂಶದ ಆಡಳಿತ ಇರುವವರೆಗೂ, ಸಿಂಹಾಸನದ ಹಿಂದೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಿದ್ದು, ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ, ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥನೀಡುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಈ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳಿದ ಶಕ್ತ ಹಾಗೂ ಸುದೀರ್ಘ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಸ್ಥಗಿತವಾದ ಕುರುಡು ಓಣಿಯಲ್ಲೇ ನಾವು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನೂ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು; ಇತರೆಡೆ ವಿದೇಶೀಯ ವಿಜಯ ಅವನ್ನು ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಾವು ಪೂರ್ವ ಬಂಗಾಳ, ದಕ್ಷಿಣದ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇತರೆಡೆ ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ತೋರ್‌ಗಳಲ್ಲಿನ ಜೀವನದ ಕಾಡಿಸುವ ನೆನಪುಗಳು, ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ವಾದಸಭೆಗಳಲ್ಲಿನ ಇಂತಹ ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಪ್ರಪಂಚದ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ಅವನ್ನು ಕೂಗಿ ಸಾರುತ್ತವೆ. ನಲಂದಾ, ಬನಾರಸ್, ಋಷಿಕೇಶ, ನಾಸಿಕ್ ಮತ್ತು ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಗಳೆಂಬ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಕಿಡಿಗಳಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಇರುವ ಮಿಥಿಲಾ, ನದಿಯಾ ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಪುರಗಳು ಲೌಕಿಕ ಯಶಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಅಂತಃಕರಣ, ಅಮೂರ್ತ ಚೇತನಗಳೇ ಜೀವನವಾಗಿದ್ದ ಆ ಕಾಲ ಇತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಕಲಿಕೆಯ ಅದ್ಭುತ ವಿನ್ಯಾಸದ ಭಾಗಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಪುನಃ ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವುದು ತಾಯಿ ಭಾರತಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಬೇಕು. ✨

ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜರ ಭಕ್ತಿ

ಕಾಂಚೀಪೂರ್ಣನೆಂಬ ಮಹಾಭಕ್ತನೊಬ್ಬನು ಕಾಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಜಾತಿಯಿಂದ ಶೂದ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಆತನ ಗಾಢವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಸಹ ಅವನನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ಸಂಜೆ ರಾಮಾನುಜರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಮನೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಈತನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಾಧುವಿನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಅವರು, ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಈತನಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿತರಾದರು. ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆ ದಿನ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ರಾತ್ರಿಯ ಭೋಜನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಬಾಲಕನ ದಿವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಕಂಡ ಅವನು ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದಾದನು. ಸಾಧು ತಮ್ಮ ಅತಿಥಿಯಾದನೆಂದು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದ ಸಂತೋಷ. ಅತಿಥಿಯ ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅತಿಥಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಅವನ ಕಾಲೊತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂದಾಗಲು, ಆ ಸಾಧು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪದೆ, “ನಾನು ಶೂದ್ರ, ಕೀಳು ಜಾತಿಯವನು. ಅಯ್ಯೋ ದೇವರೆ! ನಿಮ್ಮ ಸೇವಕನಿಗೆ ನೀವು ಹೇಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡುವಿರಿ?” ಎಂದು ಅವರನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ದುಃಖಿತರಾದ ರಾಮಾನುಜರು, “ನಿಮ್ಮಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರ ಸೇವೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದರೆ ಅದು ನನ್ನ ದುರದೃಷ್ಟ. ಸ್ವಾಮಿ, ಜನಿವಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ? ದಯವಿಟ್ಟು ಹೇಳಿರಿ. ಯಾರು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೋ ಅವನು ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ತಿರುಪ್ಪಾಣಿ ಆಳ್ವಾರ್ ಕೀಳುಜಾತಿಯವರಾದರೂ ಹೇಗೆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ಎಂಬುದು ನಿಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ?” ಎಂದರು.

ಬಾಲಕನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾದ ಕಾಂಚೀಪೂರ್ಣರಿಗೆ ಇವನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ನಲ್ಲವೆಂದೆನಿಸಿತು.

(‘ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ’, ಸ್ವಾಮಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾನಂದ, ಪು. ೮೨-೮೩, ಮೈಸೂರು ಆಶ್ರಮದ ಪ್ರಕಟಣೆ)